

Schackledarens blad Lektion 1

Inledning

Det är viktigt med en tydlig rutin för när schacklektionen börjar och slutar. Genom att samlas kring runda bordet när lektionen ska börja respektive avslutas uppnås denna tydlighet.

Både elever och ledare bör ha en namnskylt de första lektionerna. Använd namnskyltarna tills alla kommer ihåg varandras namn.

Det är viktigt att barnen fyller i medlemsblanketten till schackklubben. Försök att få dem så fullständiga som möjligt. Kan inte barnet alla uppgifter får ledaren komplettera efter lektionen. Det är också viktigt att ni sparar blanketterna, eftersom det är handlingar som styrker barnens medlemskap.

När du berättar hur schackträning går till, förklarar du att den består av:

1. Undervisning av läraren, vilket sker vid demonstrationsbrädet.
2. Schackuppgifter på papper, som man löser vid runda bordet.
3. Praktiska övningsuppgifter, vilka löses vid spelborden.
4. Spela schack, vilket sker vid spelborden.

När man tränar schack måste det finnas ett lugn i lokalen, så att alla kan koncentrera sig. Viktigt är också att man ser på varandra som medtävlare och inte som motståndare. Schack är ett spel för gentlemän och gentlekvinnor, vilket innebär att man aldrig retar någon eller uppför sig dåligt på något sätt.

Berätta att när man tränar eller spelar schack räcker man upp handen om man har några frågor. Blir barnen osäkra när de spelar räcker de också upp handen, så kommer ledaren och hjälper dem.

Undervisning

1) Historien om schack

”Schack är ett av världens äldsta spel. Det uppfanns för mer än 1400 år sedan, på 600-talet i Indien. Spelet skapades för att man skulle träna soldater för krig, men utan att de behövde slåss. Först hette spelet tjaturanga, men när spelet efter några århundraden spreds västerut fick det namnet ’kung’. På persiska heter kung ’shah’, och därifrån kommer ordet schack.

Schack har varit viktigt i många kulturer. Orsakerna är flera.

För det första anses schack vara intelligensspelet framför andra. Den som är duktig i schack är den allra smartaste. I schack finns ingen tur, alltså ingen tärning eller några chanskort. Det spelar inte heller någon roll om man är tjej, kille, gammal, ung eller har något handikapp. I schack är det smartheten som avgör.

För det andra har schack fascinerat med sin gåta. Visst borde det gå att räkna ut redan från början hur man ska spela, eller hur? Men så är det inte. Inte ens idag, efter 1400 år, när det finns datorer som är fantastiska på att kalkylera, kan man veta säkert vad som är bästa draget i de flesta schackställningar.

För det tredje kan man hålla på med schack på flera olika sätt. Man kan spela, använda det som knep och knåp eller för att lära sig matematik.

På högsta nivå är schack en sport. De professionella spelarna tränar upp till tio timmar om dagen. Det arrangeras VM och OS som i alla andra sporter, och dopningskontroller görs vid de viktigaste tävlingarna. På amatörnivå är schack ett sällskapsspel som 2,7 miljoner svenskar behärskar, som 220 000 regelbundet spelar och där 20 000 är licensierade spelare i Sveriges Schackförbund.”

2) Presentera schack

”Schack är ett spel för två spelare, som varannan gång flyttar sina pjäser. Spelarna sitter på var sida om ett schackbräde som har 64 rutor, 32 vita och 32 svarta.” (Håll upp ett schackbräde.) ”Varje spelare har sexton pjäser: en kung, en dam, två torn, två löpare, två springare och åtta bönder.” (Håll upp respektive pjäs när du presenterar dem.)

3) Presentera demonstrationsbrädet

”För att jag ska kunna undervisa er på ett bra sätt kommer jag att använda ett demonstrationsbräde. Det ser ut så här. Ni ser att det är ett stort schackbräde.” (Håll upp ett vanligt schackbräde bredvid demonstrationsbrädet.) ”Så här ser kungen, damen, tornet, löparen, springaren och bönderna ut på demonstrationsbrädet.” (Jämför de vanliga schackpjäserna med demonstrationsbrädets pjäser.)

4) Presentera schackpjäserna

”Nu ska vi lära oss hur pjäserna går.” (Sätt vits kung på en ruta mitt på demonstrationsbrädet.)

”Kungen går ett steg åt varje håll.” (Peka på de rutor dit kungen kan gå.) ”Kungen är spelets viktigaste pjäs, för tar man den så vinner man.”

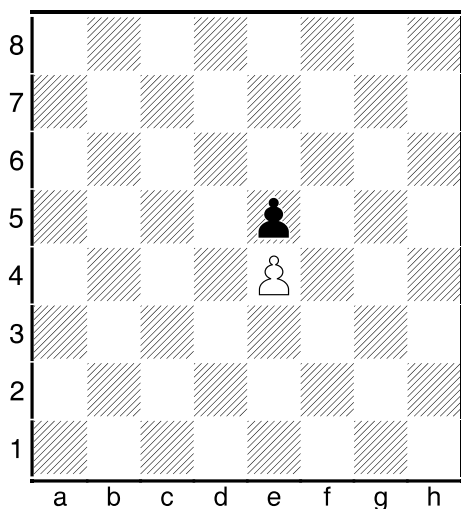
(Sätt tornet på kungens plats.) ”Tornet kan gå rakt hur långt det vill, framåt, bakåt, eller åt sidorna.” (Peka på de rutor dit tornet kan gå.) ”Varje spelare har två torn var.”

(Sätt löparen på tornets plats.) ”Löparen går snett, eller på diagonalen som det heter på schackspråk. Löparen kan således bara gå på en färg under hela partiet. Varje spelare har två löpare, en som går på de svarta rutorna och en som går på de vita.”

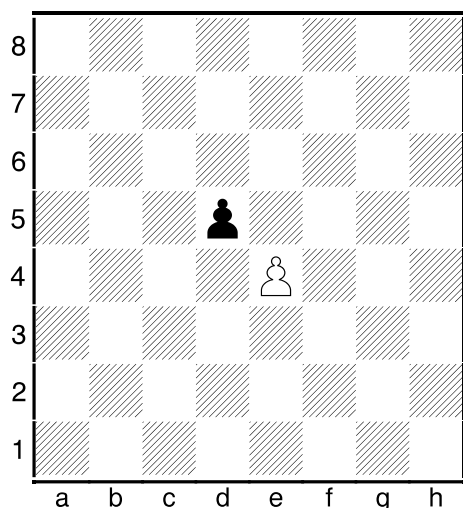
(Sätt damen på löparens plats.) ”Damen går som löparen och tornet kombinerat. Den kan gå antingen rakt eller snett, hur långt den vill.” (Peka på de rutor dit damen kan gå.) ”Om kungen är spelets viktigaste pjäs, är damen den bästa.”

(Sätt en springare på damens plats.) ”Hästen, eller springaren som man säger på schackspråk, är en lite speciell pjäs. Den går som bokstaven L, två steg fram och ett åt sidan.” (Peka på de rutor dit springaren kan gå.) ”Dessutom är springaren den enda pjäs som får hoppa över. Titta här:” (Sätt sex vita bönder runt springaren.) ”Även om springaren är omringad kan den hoppa ut. Hade det varit någon av de andra pjäserna hade den varit fast.”

(Ta bort alla pjäser och sätt en ensam vit bonde på brädet.) ”Bonden är också lite speciell. Den får bara gå ett steg i taget, förutom första gången den flyttar i ett parti. Då kan den välja att gå ett steg eller två steg. Bonden är den enda pjäs som bara får gå framåt – den får aldrig backa. Alla andra pjäser får gå åt alla håll. Bonden går rakt, men slår snett. Alla andra pjäser slår precis som de går, men inte bonden. Titta här:” (Sätt upp följande ställning på demonstrationsbrädet.)

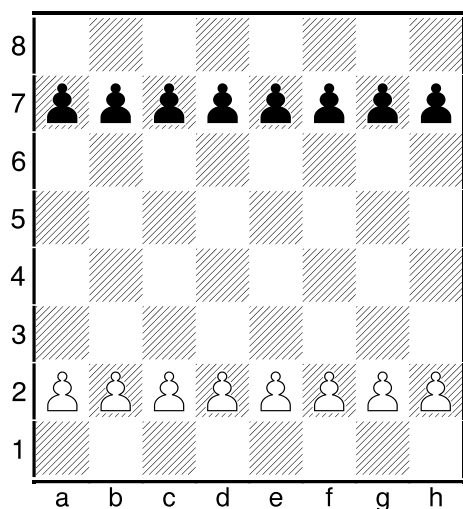
”Här kan ingen av bönderna flytta, eftersom de blockerar varandra. Men om det står så här ...”

”... kan den spelare som är vid draget slå den andres bonde.”

5) Berätta om ”Först över”

”Det är mycket att hålla reda på när man ska lära sig spela schack. Därför ska vi ta det steg för steg. Idag ska vi träna på bonden genom spelet ’Först över’. När man ska spela ’Först över’ ställer man upp på följande sätt:” (Sätt upp på demonstrationsbrädet.)

”Vit börjar alltid i schack, så också i ’Först över’. Sedan gör svart och vit vartannat drag. Den vinner som kommer först över med en bonde till andra sidan av brädet. Alltså vinner vit om en bonde kommer ner hit.” (Peka på åttonde raden.) ”Och svart vinner om en bonde kommer ner hit.” (Peka på första raden.) ”Kommer ni ihåg hur bonden går? Framåt, ett steg i taget. Men första gången bonden flyttar kan den välja om den ska gå ett eller två steg. Bonden går rakt, men slår snett framåt.”

6) Dela ut broschyren ”Schack – så enkelt så svårt”

Låt barnen skriva namn på sitt exemplar. Barnen kan ha med sig broschyren till schackbrädet i nästa moment, ifall de är osäkra på hur pjäserna går. Annars låter de den ligga på runda bordet.

Spela

”Nu kan ni sätta er två och två vid schackbräderna och ställa upp bönderna som på demonstrationsbrädet. Sedan kan ni börja spela.” (Medan barnen sätter sig för att spela skriver du på whiteboarden:

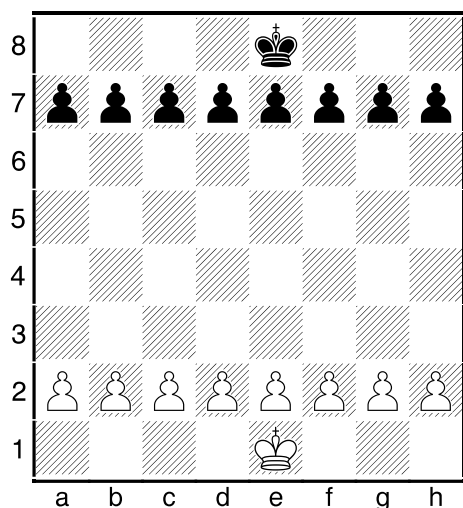
1. Bonden går ett steg framåt
2. Första gången bonden flyttar kan den välja att gå ett eller två steg fram
3. Bonden går rakt, men slår snett.)

1) Barnen får spela ”Först över” med bara bönderna

Gå runt och titta så att barnen går rätt med bönderna. Om de blir snabbt klara – låt dem byta färg och spela på nytt. Alla ska hinna spela ett parti med svart och ett med vit.

2) Barnen får spela ”Först över” med bönderna och kungarna

När det gått tio minuter ber du alla sluta spela, för att i stället titta på demonstrationsbrädet. Sätt upp följande ställning:

”Vi ska fortsätta spela ’Först över’, men nu ska även kungarna vara med. Den vinner som kommer över med en bonde eller sin kung till andra sidan. Men man vinner också om man tar motståndarens kung.” (Skriv på whiteboarden: 1. Kungen kan gå ett steg åt alla håll. 2. Kungen slår som den går.)

Avrundning

När det är fem minuter kvar av lektionen säger du till barnen att packa ihop och lägga pjäserna i respektive låda. Säg att det är viktigt att de lägger pjäserna i rätt låda så att det är fulla uppsättningar i varje låda.

När de är klara samlas alla vid runda bordet. Barnen får nu en mapp, på vilken de skriver sitt namn. I den ska de samla allt material de får under schacklektionerna, denna gång broschyren ”Schack – så enkelt, så svårt” samt namnskylden.

Till sist får alla informationsbladet om klubben, som barnen får ta med sig hem. Berätta att det på bladet finns kontaktuppgifter till dem som leder schackträningen, ifall barnen och/eller föräldrarna undrar något.

Berätta när det är schackträning nästa gång.

Förberedelser lektion L2

Lokal

- Runda bordet
- Spelborden (Ställ *inte* upp pjäserna!)
- Demonstrationsbrädet (Sätt *inte* upp schackpjäserna på demonstrationsbrädet!)
- Whiteboarden (Skriv följande: Bonden 1. Bonden går ett steg framåt 2. Första gången bonden flyttar kan den välja att gå ett eller två steg fram 3. Bonden går rakt, men slår snett. Kungen 1. Kungen kan gå ett steg åt alla håll. 2. Kungen slår som den går.)

Material

- Barnens mappar (Ha med några extra ifall nya elever tillkommer.)
- Barnens namnskyltar (Ska ligga i barnens mappar. Ta med material så att nya barn kan göra namnskyltar.)
- Färgpennor (Till namnskyltarna.)
- Tejp (Till namnskyltarna.)
- Broschyren ”Schack – så enkelt, så svårt” (Till nya elever.)
- Whiteboard-penna

Kopiering

- Informationsblad om schackklubben (Till nya elever.)
- Medlemsblankett för schackklubben (Till nya elever.)

Lektionsöversikt L2

10 min	Inledning (vid runda bordet) ▪ Samling vid runda bordet.▪ Hälsa alla välkomna.▪ Kort sammanfattning av vad som hände förra gången.▪ Berätta vad som ska hända under dagens lektion.▪ Låt nya elever göra namnskyltar.▪ Låt nya elever fylla i medlemsblanketten.▪ Kort repetition av hur schackklubben, schackträning, runda bordet och spelborden fungerar samt presentation av de förhållningsregler som gäller när man tränar schack.
10 min	Undervisning (vid demonstrationsbrädet) ▪ Repetition av hur schackbrädet och demonstrationsbrädet fungerar.▪ Presentation av schackpjäserna och hur de går.▪ Repetition av hur de båda varianterna av ”Först över” fungerar.▪ Dela ut ”Schack – så enkelt så svårt” till dem som inte fått.
35 min	Spela (vid spelborden) ▪ Barnen får spela Först över med bara bönderna, och/eller med bönderna och kungarna.▪ Barnen får spela bondeschack.
5 min	Avrundning (vid runda bordet) ▪ Låt barnen lägga schackpjäserna i lådorna.▪ Samling vid runda bordet.▪ Barnen lägger ner namnskyltarna i mapparna.▪ Dela ut informationsbladet om klubben till nya barn.▪ Hej då till nästa vecka.

Schackledarens blad L2

Inledning

- Det är fortsatt bra med namnskyltar, ifall barnen inte känner varandra sedan tidigare.
- Se till att nya barn fyller i medlemsblanketten.
- Schackträning består av: 1. Undervisning av läraren, vilket sker vid demonstrationsbrädet. 2. Schackuppgifter på papper, som man löser vid runda bordet. 3. Praktiska övningsuppgifter, vilka löses vid spelborden. 4. Spela schack, vilket sker vid spelborden.
- Poängtera att schack är ett spel för gentlemän och gentlekvinnor.
- När man tränar eller spelar schack räcker man upp handen om man har frågor eller är osäker.

Undervisning

7) Repetition av historien om schack

”Förra gången berättade jag historien om schack. Kommer ni ihåg från vilket land schack kommer?” (Indien.)

”Kommer ni ihåg vad schack betyder? (Schack betyder kung på persiska.)

”Kommer ni ihåg hur många svenskar som kan spela schack?” (2,7 miljoner. Det är faktiskt många fler än som spelar fotboll.)

8) Repetition av schack

”Schack är ett spel för två spelare, som varannan gång flyttar sina pjäser. Schackbrädet har 64 rutor, 32 vita och 32 svarta. Varje spelare har sexton pjäser: en kung, en dam, två torn, två löpare, två springare och åtta bönder.”

9) Presentera demonstrationsbrädet

”När jag undervisar använder jag mig av ett demonstrationsbräde, som är en stor variant av ett vanligt schackbräde.”

10) Presentera schackpjäserna

”Kommer ni ihåg alla schackpjäser? (Barnen berättar.)

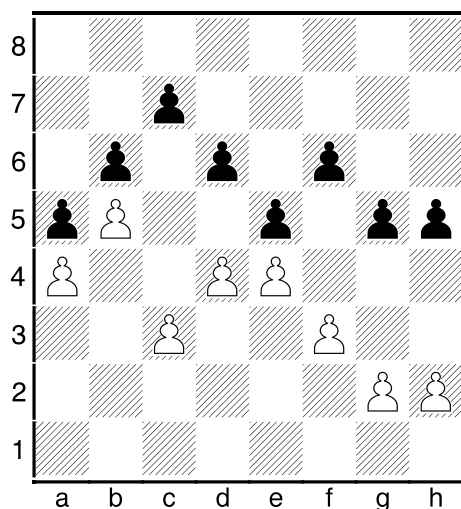
”Och hur går de?” (Barnen berättar.)

”Vilken är schackspelets viktigaste pjäs?” (Kungen.)

”Varför är den viktigast?” (Tar man den så vinner man.)

11) Repetition av Först över

”Förra gången fick ni spela Först över. Det ska ni få göra idag också. Men först ska ni få en uppgift.” (Sätt upp på demonstrationsbrädet)

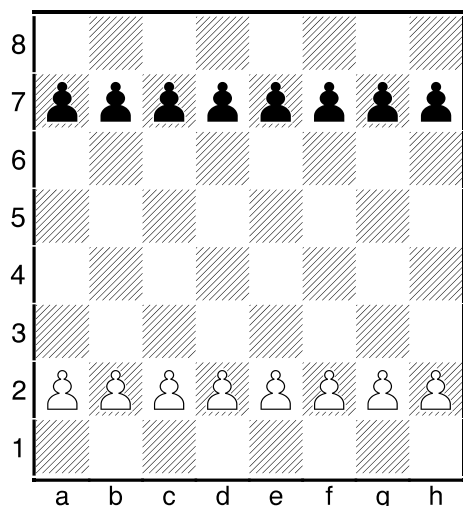

”Finns det några bönder som kan slå varandra i denna ställning?” (Barnen svarar.) ”Just precis, bonden går rakt, men slår snett. Därför är det de här bönderna ...” (du pekar på bönderna på d4 och e5) ”... som kan slå varandra. Däremot kan de här bönderna ...” (du pekar på bönderna på a4, a5, b5, b6) ”... inte slå varandra. I stället har de fastnat, eftersom inte kan gå rakt framåt, eller slå snett framåt.

Kommer ni ihåg Först över? Vit börjar, sedan gör svart och vit vartannat drag. Den vinner som kommer först över med en bonde till andra sidan av brädet. Kommer ni ihåg att första gången bonden flyttar kan den välja om den ska gå ett eller två steg? Därefter får den bara gå ett steg i taget.”

12) Dela ut broschyren Schack – så enkelt så svårt

”Ni som inte har fått broschyren kan ta ett exemplar och skriva namn överst. Nu är det dags att spela 'Först över'. Sätt er två och två vid schackbräderna.” (Sätt upp följande ställning på demonstrationsbrädet.)

Spela

”Ställ upp bönderna som på demonstrationsbrädet. Ni kan välja om ni vill spela med eller utan kungar. Spelar ni med kungar vinner den som kommer först över till andra sidan med en pjäs, eller tar motståndarens kung. Kungarna ska stå här och här.” (Peka på e1 för vits kung och e8 för svarts kung.)

”Nu kan ni börja spela.”

3) Barnen får spela Först över med bara bönderna

Gå runt och titta så att barnen går rätt med bönderna. Om de blir snabbt klara – låt dem byta färg och spela på nytt. Vill de, kan de förstås också byta motståndare.

4) Barnen får spela bondeschack

När det har gått 15 minuter ber du alla sluta spela, för att i stället titta på demonstrationsbrädet.

”Nu ska ni få lära er spela bondeschack. Då ställer man upp pjäserna precis som när man spelar 'Först över' med kungarna på brädet, men man vinner bara om man tar motståndarens kung. Vad händer då om en bonde kommer till sin sista rad? Jo, den förvandlas till ett torn.” (Sätt ett torn mitt på demonstrationsbrädet.) ”Hur går tornet?” (Barnen berättar.) ”Just precis, tornet går rakt, hur långt det vill, både framåt, bakåt och åt sidorna. Tornet är alltså bra mycket bättre än bönderna, och det blir mycket lättare att ta motståndarens kung om man har förvandlat en bonde till ett torn. Nu får ni pröva att spela bondeschack.”

Avrundning

När det är fem minuter kvar av lektionen säger du till barnen att packa ihop och lägga pjäserna i respektive låda.

När de är klara samlas alla vid runda bordet. Barnen får sin mapp och lägger ner sin namnskylt. De barn som är nya får informationsbladet om klubben. Berätta när det är schackträning nästa gång.

Förberedelser lektion L3

Lokal

- Runda bordet
- Spelborden (Ställ *inte* upp pjäserna!)
- Demonstrationsbrädet (Sätt *inte* upp schackpjäserna på demonstrationsbrädet!)

Material

- Barnens mappar (Ha med några extra, ifall nya elever tillkommer)
- Barnens namnskyltar (Ska ligga i barnens mappar. Ta med material så att nya barn kan göra namnskyltar.)
- Färgpennor (Till namnskyltarna.)
- Tejp (Till namnskyltarna.)
- Broschyren ”Schack – så enkelt, så svårt” (Till nya elever.)
- 2. Whiteboard-penna

Kopiering

- Informationsblad om schackklubben (Till nya elever.)
- Medlemsblankett för schackklubben (Till nya elever.)

Lektionsöversikt L3

5 min	Inledning (vid runda bordet) ▪ Samling vid runda bordet.▪ Hälsa alla välkomna.▪ Kort sammanfattning av vad som hände förra gången.▪ Berätta vad som ska hända under dagens lektion.
5 min	Undervisning (vid runda bordet) ▪ Repetition av hur bondeschack fungerar.
15 min	Spela (vid spelborden) ▪ Barnen får spela bondeschack.
10 min	Undervisning (Barnen vid bräderna. Ledaren vid demonstrationsbrädet.) ▪ Repetition av hur alla pjäser går.▪ Bondeförvandling▪ Hur pjäserna står i utgångsställningen.
20 min	Spela (vid spelborden) ▪ Barnen får spela med alla pjäser.
5 min	Avrundning (vid rundabordet) ▪ Låt barnen lägga schackpjäserna i lådorna.▪ Samling vid runda bordet.▪ Barnen lägger ner namnskyltarna i mapparna.▪ Berätta att nästa gång blir första gången med ”riktig” schackträning.▪ Hej då till nästa vecka.

Schackledarens blad L3

Inledning

- Det är fortsatt bra med namnskyltar, ifall barnen inte känner varandra sedan tidigare.
- Glöm inte att nya barn ska fylla i medlemsblanketten och få namnskylt, mapp, broschyr och informationsblad.

Undervisning

Repetition av bondeschack

”Kommer ni ihåg bondeschack? Då ställer man upp pjäserna precis som när man spelar ’Först över’ med kungarna på brädet, men man vinner bara om man tar motståndarens kung. När en bonde kommer till sin sista rad förvandlas den till ett torn. Nu får ni värma upp med två partier bondeschack.”

Spela

Barnen får spela bondeschack

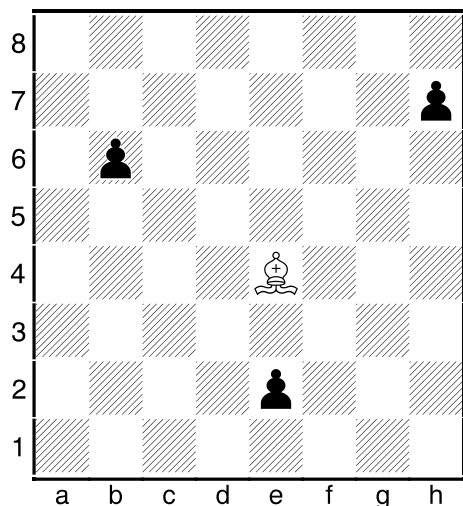
Gå runt och kolla så att alla spelar rätt med bönder, torn och kung.

Undervisning

1. Repetition av hur pjäserna går

Efter 15 minuter avbryts spelet. Ledaren sätter fokus vid demonstrationsbrädet och kollar så att alla ser brädet.

”Nu tror jag att ni kan hur kungen, tornet och bonden går. Men när man ska spela riktigt schack finns det tre pjäser till. Kommer ni ihåg vilka? Just det, damen, löparen och springaren. Hur är det nu löparen går?” (Ställ en löpare mitt på brädet och visa löparens rörelsemönster.) ”Löparen går snett, eller på diagonalen som man säger på schackspråk. Den går på en och samma färg under hela partiet. Därför har man också två stycken, en som går på svarta rutor och en som går på vita. Nu ska ni få en uppgift av mig.” (Sätt upp följande ställning på demonstrationsbrädet.)

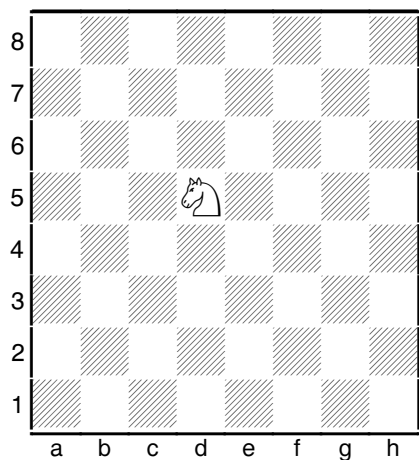

”Vilken av svarts bönder kan löparen slå? Just det, den här bonden.” (Peka på bonden på h7.) ”Den står på den vita löparens diagonal.

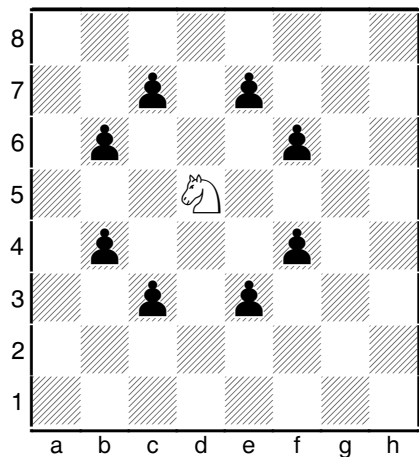
Nu ska vi titta på damen.” (Sätt upp en dam på demonstrationsbrädet och visa damens rörelsemönster.) ”Den kan gå antingen som löparen eller tornet när den ska göra sitt drag. Alltså antingen rakt åt alla håll, eller snett åt alla håll.”

Nu ska vi titta på springaren.” (Sätt upp en springare mitt på demonstrationsbrädet och visa springarens rörelsemönster.) ”Springaren går som ett L. Två steg fram och ett åt sidan. Det är den enda

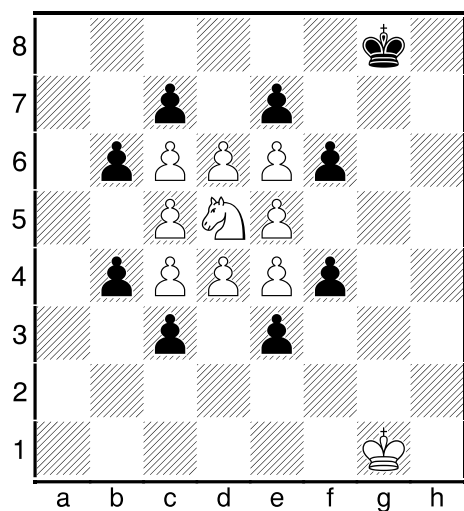
pjäs som får hoppa över andra pjäser. Nu undrar jag om någon kan komma fram och hjälpa mig.” (Sätt upp följande ställning.)

”Kan någon sätta ut svarta bönder på de rutor dit springaren kan hoppa? (Ge barnet/barnen som räckt upp handen 8 svarta bönder. Rätt svar ser du nedan.)

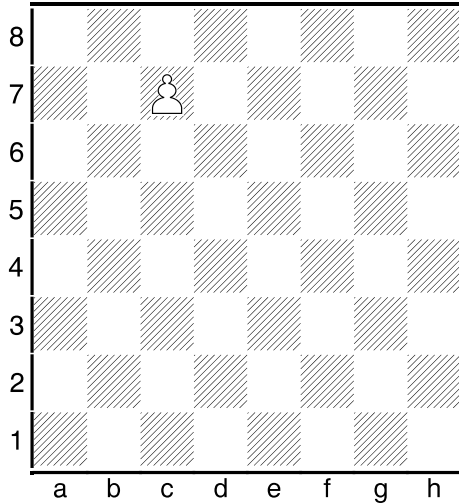
Bra, det är en sak som gör springaren speciell. Vilken? Jo, det är den enda pjäsen i schack som får hoppa över. Så även om det hade stått något i vägen, t.ex. så här: ...”

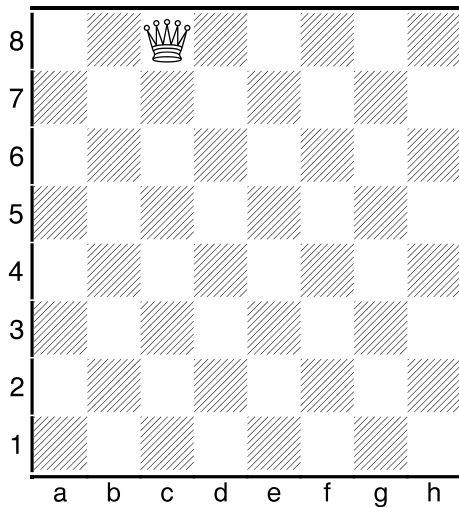
”... så hade springaren kunnat hoppa över och nå sina rutor.

2. Bondeförvandling

”I bondeschack förvandlas bonden till ett torn när den når sista raden på andra sidan brädet. I riktigt schack kan bonden förvandlas till vilken pjäs som helst, och eftersom den bästa schackpjäsen är damen, är det nästan alltid en dam man låter bonden förvandlas till. Så här går det till.” (Ställ upp ställningen på demonstrationsbrädet.)

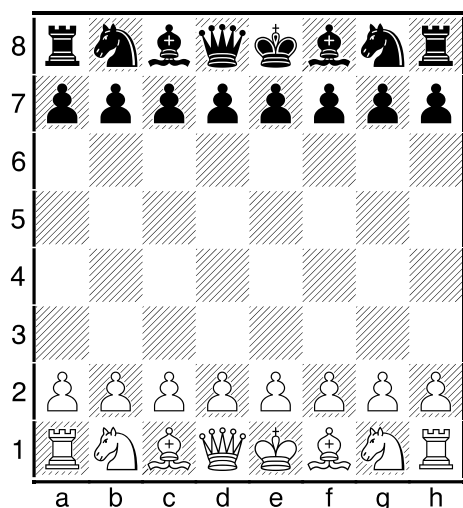
”När du med ditt drag går ner med bonden till sista raden byter du bonden mot en dam.”

”Du kan byta bonden till en dam, även om damen du har från början i utgångsställningen är kvar på brädet. Det du får göra då är att låna en dam från en annan pjäsuppsättning. Tänk på att lägga tillbaka den inlånade damen i rätt låda efter partiet. Inte minst om du förvandlar alla dina bönder till damer är det viktigt. Då skulle du ha nio damer på brädet.”

3. Hur pjäserna står i utgångsställningen

”Innan ni ska spela med alla pjäser, måste ni lära er hur pjäserna ska stå när man börjar spela.” (Ställ upp schackpjäsernas utgångsställning på demonstrationsbrädet.)

”Det första du ska göra är att se till så att brädet ligger rätt. Du ska alltid ha en vit hörnruta till höger när du spelar, oavsett om du är vit eller svart.” (Peka på h1 och på a8. Illustrera också det som följer genom att peka.) ”Dessutom ser ni att det står en massa siffror och bokstäver på sidorna av brädet. Vi återkommer till hur de används lite senare, men ni kan redan nu lära er att vits pjäser alltid ska stå på raderna som är märkta med siffrorna 1 och 2. Svarts pjäser ska stå på raderna 7 och 8. När jag ska ställa upp pjäserna börjar jag alltid med tornen i hörnen. Sedan brukar jag tänka på toppen av tornet som en skål, och springaren är den som behöver dricka vatten ur den, så de ska stå bredvid tornen. Sedan kommer löparna. När det gäller damernas och kungarnas placering är regeln att ’vit dam ska stå på vit ruta, och svart dam på svart ruta’. Damerna respektive kungarna ska stå mittemot varandra. Ligger brädet rätt kan man också tänka att damerna ska stå på d-linjen. Är ni ändå osäkra kan ni alltid titta på demonstrationsbrädet eller i broschyren ’Schack – så enkelt så svårt’.”

Spela

”Nu kan ni sätta er två och två vid spelborden och ställa upp pjäserna i utgångsställningen.” (Titta så att alla fått rätt utgångsställning.)

”Sedan är det dags att spela. Vinner gör den som tar motståndarens kung.”

Avrundning

När det är fem minuter kvar av lektionen säger du till barnen att packa ihop och lägga pjäserna i respektive låda.

När de är klara samlas alla vid runda bordet. Barnen får sin mapp och lägger ner sin namnskylt. Berätta, som en ”cliffhanger”, att nästa gång är första gången med ”riktig” schackträning.